

AMELIA STEMPOWSKA
Studentka
Uniwersytet Gdański
ORCID: 0009-0006-9270-3572
e-mail: amelka0893@gmail.com
DOI: 10.5281/zenodo.22960450

POLSKI SYSTEM PRAWNY A ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNA NIELETNICH - TRANSFORMACJA, DYLEMATY, WSPÓŁCZESNE WYZWANIA

The Polish legal system and the juvenile legal responsibility - transformation, dilemmas, contemporary challenges

Abstrakt

Przestępczość nieletnich wywołuje silne emocje, szczególnie w przypadku najpoważniejszych czynów szeroko omawianych w mediach i Internecie, co uwydatnia populistyczny charakter reakcji państwa i społeczeństwa. Zjawisko to zostanie poddane analizie w celu prześledzenia zmian w podejściu prawnym, w tym obniżenia granicy wieku odpowiedzialności karnej w najpoważniejszych przypadkach, roli paniki moralnej oraz wpływu tych czynników na kształt legislacji i zdolność systemu do odpowiadania na współczesne wyzwania społeczne.

Słowa klucze: nieletni, przestępczość, odpowiedzialność karna, populizm, moralna panika

Abstract

Juvenile delinquency evokes strong emotions, especially in serious cases widely discussed in media and online, highlighting the populist nature of state and societal responses. This phenomenon will be analyzed to trace changes in legal approaches, including lowering the age of criminal responsibility in the most serious cases, the role of moral panic, and how these factors shape legislation and the system's ability to address contemporary social challenges.

Keywords: juvenile, crime, criminal responsibility, populism, moral panic

1. Wstęp

Problematyka przestępczości nieletnich w Polsce oraz ich odpowiedzialności prawnej za dokonywane czyny jest tematem stale komentowanym oraz wzbudzającym skrajne i skomplikowane emocje. Stosunek do młodych sprawców i reakcje na ich działania charakteryzuje pewien dualizm, którego skrajne przejawy osadzić można na spektrum. Z jednej strony może pojawiać się głębokie współczucie wobec młodego człowieka, który często sam jest produktem trudnego środowiska, zaniedbań wychowawczych czy przemocy. Z drugiej natomiast - silne wzburzenie, a nawet gniew, szczególnie gdy czyn jest poważny, brutalny, a jego skutki nieodwracalne. Paradygmaty oraz fundamenty, na których opierają się poszczególne reżimy w polskim systemie prawnym (w tym dotyczące odpowiedzialności prawnej nieletnich oraz postępowania w tych sprawach) stanowią bogate pole do dyskusji.

Celem artykułu jest analiza społecznych i aksjologicznych uwarunkowań odpowiedzialności prawnej nieletnich w polskim systemie prawnym, ze szczególnym uwzględnieniem napięcia między funkcją wychowawczą i resocjalizacyjną a rosnącą tendencją do zaostrzania reakcji karnej wobec młodych sprawców. Rozważania koncentrują się również na pytaniu, w jakim stopniu współczesne zmiany legislacyjne stanowią odpowiedź na rzeczywiste potrzeby systemu i realizację postulatów polityki kryminalnej państwa, a w jakim są rezultatem społecznych nastrojów, medialnej presji oraz zjawiska populizmu penalnego.

2. Społeczna percepcja przestępczości nieletnich

W postrzeganiu demoralizacji oraz zachowań osób nieletnich łamiących zasady i konwencje społeczne jedną z podstawowych kategorii analizy jest reakcja społeczna¹. Zależy ona oczywiście nie tylko od samego czynu, wieku sprawcy czy orzeczonej kary będącej odpowiedzią na społeczne poczucie sprawiedliwości. W dużej mierze kształtuje ją także obraz nieletnich utrwalony w opinii publicznej i zbiorowej świadomości, naznaczonych doświadczeniami charakterystycznymi i indywidualnymi dla danej kultury czy grupy. Tworzą go media, internet, nagłaśniane przypadki skrajnej przemocy oraz pośrednio także dotychczasowy sposób funkcjonowania systemu społecznego. Pojedyncze, drastyczne sprawy zaczynają jawić się jako reprezentatywne dla całej grupy, na podstawie zachowań jednostek wyciąga się wnioski o „tej dzisiejszej młodzieży”². W ten sposób rodzi się moralna panika, czyli zjawisko społeczne, które polega na przesadnej reakcji opinii publicznej na określone zachowania lub grupy postrzegane jako zagrożenie dla porządku społecznego i wartości. Wprowadzenie tego terminu w latach 70. XX wieku przypisywane jest Stanleyowi Cohenowi i odnosi się do sytuacji, w której media oraz dyskurs publiczny charakteryzuje przekonanie, że konkretny problem narasta, nawet jeśli dane statystyczne tego nie potwierdzają³.

Przekonanie o rosnącym poziomie przestępczości nieletnich nie zawsze znajduje odzwierciedlenie w danych statystycznych. Dochodzi do znacznego rozdzwiewu między

¹ R. Szczepanik, A. Jaros, M. Staniaszek, *Sąd nad demoralizacją nieletnich. Konteksty wychowawcze*, Łódź 2018, s. 29-30.

² M. Pawełczyk, *Etiologia kryminalna przestępczości nieletnich. Przegląd teorii kryminologicznych* [w:] *Prawo publiczne i prawo karne w XXI wieku: wybrane zagadnienia*, red. Ł.B. Pilarz, Lublin, 2019, s. 46.

³ S. Cohen, *Folk Devils and Moral Panics*, London & New York 2011; R. Szczepanik, A. Jaros, M. Staniaszek, *Sąd nad demoralizacją...*, *op. cit.*

percepcją społeczną i narracją medialnych źródeł przekazu a dostępnymi analizami i badaniami⁴. Z opracowań wynika, że liczba czynów karalnych popełnianych przez nieletnich w ostatnich latach nie wykazuje jednoznacznej tendencji wzrostowej, a w niektórych okresach wręcz maleje. Struktura czynów również pozostaje względnie stabilna - dominują przestępstwa przeciwko mieniu, natomiast w przypadku przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu dominują czyny z art. 156 oraz 157 kk (średni i ciężki uszczerbek na zdrowiu). Najpoważniejsze czyny, jak np. zabójstwo (w typach podstawowym i kwalifikowanym), stanowią niewielki odsetek⁵.

Zjawisko to może zostać powiązane z tzw. „*mean world syndrome*”, zgodnie z którym odbiorców przekazów medialnych charakteryzuje skłonność do postrzegania rzeczywistości jako bardziej niebezpiecznej, niż jest w istocie⁶. Tendencja do selekcji udzielanych informacji z koncentracją na wyjątkowo brutalnych lub sensacyjnych przypadkach oraz przedstawiania złożonych problemów społecznych w sposób pozbawiony niuansów z pewnością przyczynia się do jego pogłębiania. W połączeniu z błędami poznawczymi, takimi jak heurystyka dostępności, czyli skłonność do oceniania prawdopodobieństwa zdarzeń na podstawie łatwo dostępnych przykładów, prowadzi to do przeszacowania częstotliwości i brutalności przestępstw⁷.

Do mechanizmów społecznych stanowiących przykład zastosowania heurystyki dostępności w kontekście przestępczości nieletnich należą:

- chętnie prezentowanie przez media tematyki brutalnej przestępczości nieletnich⁸ oraz doniesienia oparte na subiektywnie wykreowanym odczuciu⁹,
- tendencja do reinterpretacji przeszłych zachowań przez pryzmat stereotypu zdemoralizowanego nieletniego lub nieletniego sprawcy¹⁰,
- stosowanie mechanizmów racjonalizacji i myślenia retrospektywnego w celu zmniejszenia dyskomfortu i dysonansu związanego z zaskoczeniem spowodowanym czynem dokonany przez nieletniego¹¹,
- nadawanie rangi czynów przestępnych zachowaniom naturalnym dla okresu dorastania i dopasowywanie ich do stereotypów¹².

W konsekwencji dochodzi do utrwalania krzywdzących stereotypów dotyczących nieletnich sprawców.

⁴ V. Konarska-Wrzošek, *Zaostrzenie prawa wobec sprawców nieletnich w dobie spadku przestępczości* [w:] *Pro dignitate legis et maiestate iustitiae. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin profesora Witolda Kuleszy*, red. A. Liszewska, J. Kulesza, Łódź 2020, s. 924; M. Pawełczyk, *Etiologia kryminalna...*, op. cit., s. 46.

⁵ Ministerstwo Sprawiedliwości, *Baza statystyczna- opracowanie wieloletnie. Prawomocne orzeczenia wobec nieletnich wg czynów karalnych i płci*, zob.: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,29.html> (dostęp: 9.04.2026 r.).

⁶ G. Gerbner, L. Gross, M. Morgan, N. Signorielli, *The „Mainstreaming” of America: Violence Profile No. 11*, „Journal of Communication” 1980, t. 30, nr 3, s. 10-29.

⁷ D. Kahneman, P. Slovic, A. Tversky, *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*, Cambridge 1982.

⁸ R. Szczepanik, A. Jaros, M. Staniaszek, *Sąd nad...*, op. cit., s. 31.

⁹ M. Pawełczyk, *Etiologia kryminalna...*, op. cit., s. 46.

¹⁰ R. Szczepanik, A. Jaros, M. Staniaszek, *Sąd nad...*, op. cit., s. 36.

¹¹ *Ibidem*, s. 37.

¹² *Ibidem*, s. 100.

Zgodnie ze słownikiem języka polskiego PWN stereotyp to „funkcjonujący w świadomości społecznej uproszczony i zabarwiony wartościująco obraz rzeczywistości”¹³. Definicja wskazuje, że może on dotyczyć wszystkiego, co składa się na postrzeganie świata. Do zbioru tego należą więc także stereotypy dotyczące „przestępczości” i „osób nieletnich” jako osobnych terminów. Głęboko zakorzenione, uproszczone schematy wpływają na sposób percypowania świata, a co za tym idzie, także wykształcanie nowych etykiet, uprzedzeń i zbiorowych wyobrażeń.

Dla wielu, zwłaszcza niebiegłych w prawie, brak odpowiedzialności karnej (a zamiast tego, np. odpowiedzialność prawna, którą ponoszą nieletni) oznacza brak jakiejkolwiek odpowiedzialności, co dodatkowo potęguje budowaną w prasie sensacyjnej narrację o bezkarności. Spojrzenie takie jest jednak bardzo jednowymiarowe i nie oddaje złożoności systemu prawnego, przewidującego wobec nieletnich szeroki katalog środków o charakterze wychowawczym, poprawczym i resocjalizacyjnym.

3. Specyfika odpowiedzialności nieletnich w polskim systemie prawnym

W celu właściwego ocenienia społecznych reakcji i narracji, konieczne jest jednak zrozumienie specyfiki samej odpowiedzialności nieletnich w polskim systemie prawnym. Ze względu na wiek, rozwój psychiczny i emocjonalny, powinna podlegać szczególnej, ostrożnej ocenie. W prawie karnym art. 53 kodeksu karnego¹⁴ wskazuje dyrektywy wymiaru kary wobec dorosłych sprawców. Sąd uwzględnia m.in. stopień winy, społeczną szkodliwość czynu, okoliczności obciążające i łagodzące, zachowanie przed i po dokonaniu czynu, właściwości i warunki osobiste sprawcy.

W przypadku nieletnich katalog czynników wymagających analizy jest jeszcze szerszy i obejmuje m.in. wiek, stan zdrowia, poziom rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru, sytuację rodzinną, przyczyny i stopień demoralizacji, sposób, rodzaj i okoliczności popełnienia czynu. Zasady te zostały zaakcentowane w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (art. 3), która już w samym tytule podkreśla dwa kluczowe cele: wsparcie i resocjalizację¹⁵.

Można więc dostrzec, że odpowiedzialność nieletnich ma w polskim systemie prawnym charakter szczególny i odrębny od klasycznej odpowiedzialności karnej dorosłych. Jej podstawowym celem jest, nie odpłata za popełniony czyn, lecz oddziaływanie wychowawcze, zapobieganie dalszej demoralizacji oraz stworzenie warunków do reintegracji społecznej. Z tego powodu, dobierając środki stosowane wobec nieletnich, powinno się mieć na względzie również ich potencjalną skuteczność wychowawczą oraz wpływ na dalszy rozwój jednostki.

Nie da się jednak zaprzeczyć, że teoria i cele konkretnych działań często rozmiągają się z ich praktycznym zastosowaniem i konsekwencjami¹⁶. W dyskursie na temat przestępczości nieletnich oraz oddziaływań systemowych dostrzec można wyraźne napięcie. Z jednej strony kreowany jest obraz aparatu deklarującego troskę o dobro nieletniego, jego wychowanie

¹³ Słownik języka polskiego PWN. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/stereotyp.html> (dostęp: 9.04.2026 r.).

¹⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383 z późn. zm.).

¹⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 163).

¹⁶ R. Szczepanik, A. Jaros, M. Staniaszek, *Sąd nad...*, op. cit., s. 85.

i powrót do społeczeństwa¹⁷. Z drugiej zaś, w polskim systemie prawnym odnaleźć można przepisy, w oparciu o które wobec osoby nieletniej orzeczona zostaje kara na zasadach zbliżonych do odpowiedzialności karnej dorosłych, a wraz z możliwością takiego sądzenia pojawia się również możliwość wymierzenia surowych i dolegliwych sankcji wobec 14- i 15-latków¹⁸. Rozwiązanie to budzi istotne wątpliwości, ponieważ w praktyce może prowadzić do naruszenia zasady proporcjonalności reakcji karnej oraz pomijania jej wychowawczego i resocjalizacyjnego charakteru¹⁹.

Zacieranie granicy między wychowawczym a represyjnym charakterem odpowiedzialności i rozszerzanie możliwości sądzenia nieletnich na zasadach przewidzianych dla osób dorosłych może prowadzić do przesunięcia ciężaru systemu w kierunku modelu retributywnego. Takie rozwiązanie rodziłoby pytania o realizację celów właściwych dotychczasowemu modelowi postępowania w sprawach nieletnich, a także wątpliwości, czy nie prowadzi ono do traktowania tych sprawców przede wszystkim jako zagrożenia dla porządku społecznego, wymagającego izolacji.

4. Uwarunkowania zmian legislacyjnych w prawie karnym

Prowadzone rozważania nasuwają również pytanie o motywacje stojące za kształtowaniem prawa przez ustawodawcę. Postulat racjonalności prawodawcy pozwalałby sądzić, że podstawy jego decyzji i działania będą celowe, proporcjonalne i spójne²⁰. W praktyce jednak niejednokrotnie można zaobserwować sytuacje, w których na pierwszy plan wysuwają się czynniki światopoglądowe, polityczne czy inne, związane z dążeniem do uzyskania poparcia społecznego poprzez zaspokojenie poczucia bezpieczeństwa i sprawiedliwości²¹. Zjawisko to określane jest mianem populizmu penalnego i polega na instrumentalnym wykorzystywaniu prawa karnego (i ogólnie systemu sprawiedliwości karnej) jako narzędzia odpowiedzi na społeczne lęki i emocje, oraz osiągnięcia celów innych niż rzeczywista walka z przestępczością²².

Jednym z przykładów działań prawotwórczych, w których pod wątpliwość mogą zostać poddane faktyczne motywacje ustawodawcy, jest nowelizacja kodeksu karnego z dnia 7 lipca 2022 r., która weszła w życie dnia 1 października 2023 r., kiedy do art. 10 dodano §2a, wprowadzający możliwość pociągnięcia do odpowiedzialności karnej nieletniego, który dopuścił się czynu zabronionego z art. 148 §2 i §3 kk po ukończeniu 14 lat, ale przed

¹⁷ *Ibidem*, s. 7; B. Trokowska-Stempnik, *Empatia w sądzie dla nieletnich. Rola sędziego w postępowaniu wobec nieletniego w kontekście koncepcji Rosenberga*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2025, t. 24, nr 2, s. 89–123.

¹⁸ V. Konarska-Wrzosek, *Zaostrzenie prawa...*, *op. cit.*; E. Mucha, *Reforma prawa dotyczącego nieletnich - ujęcie retrospektywne i współczesne*, „Probacja” 2024, nr 3, s. 115.; A. Grześkowiak, *Odpowiedzialność karna nieletniego na podstawie Kodeksu karnego*, Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2024, t. XIX, nr 21(1), s. 148.

¹⁹ A. Grześkowiak, *Odpowiedzialność karna...*, *op. cit.*, s. 167.

²⁰ Racjonalność prawodawcy w Polsce nie jest sformułowana bezpośrednio jako oddzielna norma, ale wynika i może zostać wyinterpretowana z licznych przepisów konstytucyjnych, zasad ogólnych prawa czy regulacji poszczególnych jego gałęzi.

²¹ A. Grześkowiak, *Odpowiedzialność karna...*, *op. cit.*, s. 159-160; V. Konarska-Wrzosek, *Zaostrzenie prawa...*, *op. cit.*

²² V. Konarska-Wrzosek, *Zaostrzenie prawa...*, *op. cit.*, R. Szczepanik, A. Jaros, M. Staniaszek, *Sąd nad...*, *op. cit.*, s. 32.

ukończeniem 15²³. Artykuł 10 §2 już wcześniej dopuszczał możliwość sądenia nieletniego, który ukończył 15 lat, jak dorosłego w przypadku najcięższych przestępstw, w tym z art. 148 §2 i 3. Nowy §2a rozszerzył i doprecyzował tę możliwość.

Rozwiązanie to stanowi istotną zmianę filozofii leżącej u podstaw modelu odpowiedzialności prawnej nieletnich, ponieważ rozszerza możliwość stosowania wobec osób bardzo młodych instrumentów charakterystycznych dla prawa karnego. W praktyce oznacza to dopuszczenie możliwości wymierzenia bardzo dolegliwych sankcji wobec nawet 14-letniego sprawcy.

Regulacja ta może budzić kontrowersje, choćby z uwagi na wąską granicę między 14. a 15. rokiem życia. Granica ta ma charakter formalny i nie zawsze odpowiada rzeczywistemu poziomowi rozwoju psychicznego, emocjonalnego oraz społecznego sprawcy. W konsekwencji pojawia się ryzyko nadmiernego uproszczenia problemu odpowiedzialności i sprowadzenia go wyłącznie do kryterium wieku oraz rodzaju popełnionego czynu, również w odbiorze społecznym.

W 2021 roku doszło do szeroko komentowanego zabójstwa 13-letniej dziewczynki, którego dokonał 14-letni chłopiec dzień przed swoimi piętnastymi urodzinami. Okoliczności sprawy, zwłaszcza jej brutalny charakter oraz zachowanie sprawcy po dokonaniu czynu – w tym pomoc w poszukiwaniach dziewczyny - wywołały silną reakcję społeczną. Sprawa była szeroko relacjonowana w mediach, które podkreślały zarówno okrucieństwo czynu, jak i fakt, że sprawca ze względu na wiek nie może zostać pociągnięty do odpowiedzialności na zasadach przewidzianych dla dorosłych²⁴.

„Co istotne w tej sprawie, po opuszczeniu zakładu, do którego skierowano Kacpra, wykreśla się wpisy w rejestrze karnym, więc teoretycznie taka osoba zaczyna z „czystą kartą”. Istnieją również procedury, które pozwalają skrócić pobyt w poprawczaku. Te wszystkie fakty sprawiły, że na wyrok wylała się ogromna fala krytyki w mediach społecznościowych. Ludzie uważali, że Kacper Ś. powinien zostać sądzony jak osoba dorosła”²⁵.

W świetle obecnie obowiązujących przepisów Kacper poniósłby odpowiedzialność karną. Prawo jednak nie działa wstecz i wobec 14-latka (w momencie wyrokowania już 15-latka) została orzeczona kara pobytu w zakładzie poprawczym do ukończenia 21 roku życia²⁶.

Mimo że opisana sprawa na długo pozostanie w pamięci zarówno osób bezpośrednio pokrzywdzonych, jak i pobocznych obserwatorów, przestępczość nieletnich na podobnym poziomie społecznej szkodliwości nie należy do najbardziej powszechnych.

Zgodnie z danymi statystycznymi Ministerstwa Sprawiedliwości liczba nieletnich skazanych na podstawie art. 148 §2 i 3 jest niewielka (na podstawie art. 148 §2 pkt 2 kk skazano w 2019 r. 1 osobę i 0 w 2020 r.)²⁷. Odnosząc je do treści art. 10 §2a kk można więc wysnuć

²³ Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2022 r., poz. 2600 z późn. zm.).

²⁴ K. Konopka, *Zabójstwo ciężarnej Patrycji z Bytomia. 15-latek trafi do zakładu poprawczego*, 2021 r., <https://www.pap.pl/aktualnosci/news,1029576,zabojstwo-ciezarnej-patrycji-z-bytomia-15-latatek-trafi-do-zakladu> (dostęp: 9.04.2026 r.)

²⁵ B. Wojsa, *14-letni Kacper zabił ciężarną 13-latkę. Patrycja nosiła pod sercem jego dziecko. „Nienarodzony Kubuś”*, 2026 r., <https://www.se.pl/slask/14-letni-kacper-zabil-ciezarna-13-latke-patrycja-nosila-pod-sercem-jego-dziecko-nienarodzony-kubus-aa-u3Lu-gGzU-UiAr.html> (dostęp: 9.04.2026 r.)

²⁶ K. Konopka, *Zabójstwo ciężarnej...*, op. cit.

²⁷ Ministerstwo Sprawiedliwości, *Baza statystyczna- opracowanie...*, op. cit.

wniosek, że mamy do czynienia z regulacją dotyczącą sytuacji skrajnych, występujących incydentalnie. Chociaż pojedyncze przypadki brutalnych przestępstw wywołują silną reakcję społeczną i medialną, nie są reprezentatywne dla całej populacji nieletnich sprawców.

Tego rodzaju przypadki stają się impulsem do podejmowania działań legislacyjnych, chociaż - zgodnie z zasadą wyrażoną w pierwszej księdze Digestów Justyniańskich i znajdującą miejsce także w polskim systemie prawnym - prawa ustanawia się nie w odniesieniu do poszczególnych osób, lecz ogółu (*iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur*)²⁸.

Wpływ nagłaśnianych spraw na proces legislacyjny można zaobserwować także w innych przypadkach. Należy jednak nadmienić, że oddziaływanie to powinno być rozumiane i interpretowane w oparciu o specyficzne konteksty. Niejednokrotnie nie jest ono domniemane, nie wynika z podobieństwa brzmienia przepisu do okoliczności sprawy (jak w przypadku art. 10 §2a kk i sprawy zabójstwa 13-latki z 2021 r.), ale jawi się jako bezpośredni fundament i motywacja stojąca za zmianami legislacyjnymi. W zależności od zachowania ustawodawcy i sposobu uzasadniania podejmowanych decyzji, motywy tych działań stają się mniej lub bardziej czytelne.

Jaskrawym przykładem jest zmiana ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym i ochronie małoletnich, potocznie określanej jako „ustawa Kamilka”. Sama nazwa aktu prawnego wskazuje na bezpośredni związek między konkretną tragedią a działaniami ustawodawcy. Ustawa ta była reakcją na sprawę 8-letniego Kamila z Częstochowy, nad którym przez lata znęcał się ojczym. Nie podjęto skutecznych działań bądź zachowywano bierną postawę wobec całej sytuacji, a chłopiec po miesiącu walki o życie w szpitalu zmarł²⁹. Przypadek ten ilustruje, jak jednostkowe, nagłościone wydarzenia oraz towarzyszące im emocje społeczne mogą wywierać istotny wpływ na proces legislacyjny.

5. Transformacja modelu odpowiedzialności nieletnich

Również tym kontekście zasadna jest refleksja nad motywacjami i celami działań ustawodawcy, a także ich odbiorem społecznym i oceną. Zaufanie do organów władzy publicznej jest oczywiście sprawą indywidualną i umotywowaną różnymi czynnikami - zarówno osobistymi, jak i sytuacyjnymi. Niemniej jednak wiele działań prawodawcy wydaje się zmierzać do utrzymania kontroli w rękach konkretnych ugrupowań, zapewnienia czy ochrony ich wpływów, a także strategicznego ukierunkowania uwagi opinii publicznej na wybrane zagadnienia.

Nie oznacza to jednak, że zmiany legislacyjne mają wyłącznie charakter reaktywny czy polityczny. Nowelizowanie ustaw - jako jeden z obszarów, w których wyeksponowane mogą być kompetencje ustawodawcy - poza wzbudzaniem emocji w opinii publicznej wywołuje również inne skutki. Zmiany w aktach prawnych mogą być bowiem rezultatem różnych form

²⁸ M. Zabłocka, *Rzymskie wzory dobrej legislacji*, „Palestra” 2024, nr 1.

²⁹<https://samorzad.pap.pl/kategoria/prawo/ustawa-kamilka-opublikowano-tekst-jednolity-dokument> (dostęp: 9.04.2026 r.); *Chronić dzieci przed złem. Pedagożka i prawnik mówią, o co chodzi w tzw. ustawie Kamilka*, <https://www.gdansk.pl/wiadomosci/Do-szkol-wchodzi-tzw-ustawa-Kamilka-Gdansk-o-co-chodzi-prawnik-i-pedagog-tlumacza,a,269859> (dostęp: 9.04.2026 r.).

aktywności uprawnionych organów. Mechanizmy te wpisują się w szerszy proces transformacji polskiego systemu prawnego, także w zakresie reagowania na przestępczość nieletnich.

Na przestrzeni lat zmianie ulegały zarówno podstawy aksjologiczne, jak i konkretne rozwiązania legislacyjne. Model opiekuńczy, wyrażony w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r.³⁰, opierał się na koncepcji „dziecka w niebezpieczeństwie” i akcentował przede wszystkim dobro nieletniego, silną rolę rodziny oraz oddziaływania wychowawcze³¹. Przez dziesięciolecia był to fundament polskiego systemu³². Z czasem pojawiły się tendencje bardziej represyjno-resocjalizacyjne, z większym naciskiem na dyscyplinę i ponowne przystosowanie jednostki do życia społecznego według określonych norm³³. Współcześnie obserwuje się natomiast coraz silniejsze zaakcentowanie ochrony społeczeństwa i prewencji ogólnej, co znajduje odzwierciedlenie m.in. w takich regulacjach, jak art. 10 §2a kk³⁴. Doszło więc do odejścia od klasycznego paradygmatu opiekuńczo-wychowawczego na rzecz modelu represyjno-resocjalizacyjnego, co objawia się poprzez zaostrzenie sankcji karnych z jednoczesnymi deklaracjami wsparcia dla rodziny³⁵. Transformacja szczególnie widoczna jest w nowelizacjach z lat 2019-2022 i napędza ją w dużej mierze populizm penalny kojarzony z zaostrzaniem prawa w obliczu rosnących lęków społecznych i jego instrumentalnym wykorzystaniem³⁶. Przykładem działań o charakterze populistycznym jest obniżenie granicy wieku pozwalającego na sądenie nieletnich jak dorosłych (art. 10 §2a kk), które można postrzegać jako legislacyjną odpowiedź na społeczne poczucie zagrożenia, budzącą jednocześnie wątpliwości co do swojej skuteczności i proporcjonalności³⁷.

6. Społeczne uwarunkowania kształtowania systemu odpowiedzialności nieletnich

Bez względu na przyjęty model, sposobu formowania się systemu nie sposób oddzielić od czynników społecznych (reakcji, dominującej narracji, wartości itp.), które mogą przyjmować rolę katalizatorów zmian legislacyjnych. W dobie internetu i szybkiego przepływu informacji narracje dotyczące przestępczości nieletnich rozprzestrzeniają się wyjątkowo dynamicznie, często w formie uproszczonej i nacechowanej emocjonalnie.

Nierzadko przedstawiane dane i powielane informacje nie odzwierciedlają rzeczywistych tendencji, a wysnuwane wnioski opierają się na błędach poznawczych czy dowodach anegdotycznych. W rezultacie dochodzi do budowania obrazu rzeczywistości, który znacząco odbiega od stanu faktycznego i kształtuje zarówno na opinie społeczne, jak i decyzje prawodawcze.

Reakcje, szczególnie w przestrzeni internetowej, często przyjmują formę skrajnych i jednoznacznych ocen. Wizerunek nieletniego sprawcy oscyluje między obrazem bezbronnego

³⁰ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 1982 r., nr 35, poz. 228).

³¹ E. Mucha, *Reforma prawa...*, op. cit., s. 122.

³² E. Mucha, *Reforma prawa...*, op. cit.; M. Staniaszek, *Model wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Polsce* [w] *Rozwój i wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji*, red. D. Müller, A. Sobczak, Łódź 2013.

³³ *Ibidem*, s. 237.

³⁴ *Ibidem*, s. 237.

³⁵ A. Grześkowiak, *Odpowiedzialność karna...*, op. cit., s. 154.

³⁶ V. Konarska-Wrzošek, *Zaostrzenie prawa...*, op. cit.; E. Mucha, *Reforma prawa...*, op. cit.; A. Grześkowiak, *Odpowiedzialność karna...*, op. cit.

³⁷ E. Mucha, *Reforma prawa...*, op. cit., A. Grześkowiak, *Odpowiedzialność karna...*, op. cit.

dziecka a zdemoralizowanej i niebezpiecznej jednostki³⁸. Tego rodzaju uproszczenia utrudniają prowadzenie wyważonej debaty i mogą przyczyniać się do dalszej polaryzacji społecznej, a także nadania rangi kryminalnej zachowaniom charakterystycznym dla okresu dorastania (i buntu)³⁹ oraz stygmatyzacji nieletnich sprawców mogącej pogłębiać demoralizację i utrudniać ich reintegrację.

7. Dylematy aksjologiczne

W konsekwencji pojawiają się liczne dylematy i napięcia dotyczące kierunku rozwoju i kształtowania systemu odpowiedzialności nieletnich. Obserwowane tendencje oscylują między skrajnymi - dejurydyzacją a zaostrzeniem reakcji prawnej⁴⁰. Z jednej strony system prawny akcentuje potrzebę wspierania rozwoju nieletniego, jego resocjalizacji oraz reintegracji społecznej. Z drugiej natomiast, w obliczu poważnych czynów zabronionych, pojawia się silna presja społeczna na zastosowanie surowszej reakcji państwa o charakterze represyjnym lub odstraszałym.

Z powyższym dylematem ściśle wiąże się kwestia relacji między dobrem nieletniego a potrzebą zapewnienia i utrzymania bezpieczeństwa publicznego⁴¹. W modelu opiekuńczym ochrona i wsparcie jednostki znajdowały się w centrum zainteresowania, natomiast współczesne tendencje coraz częściej akcentują konieczność ochrony członków społeczeństwa przed potencjalnie niebezpiecznym sprawcą. W praktyce może to prowadzić do przesunięcia akcentów z działań wychowawczych na środki o charakterze izolacyjnym, co rodzi wątpliwości co do długofalowej skuteczności takich rozwiązań⁴². Ponadto kontakt nieletniego z aparatem represji, zastosowanie środków izolacyjnych czy nawet samo piętno „sprawcy” może prowadzić do trwałej stygmatyzacji, a w efekcie do pogłębienia demoralizacji poprzez etykietowanie, wykluczenie społeczne i utrudniony powrót do środowiska rówieśniczego czy edukacyjnego⁴³.

Zaostrzenie odpowiedzialności prawnej nieletnich rodzi wątpliwości co do granic intensywności ingerencji państwa w kontekście reakcji na czyny zabronione osób znajdujących się w fazie intensywnego rozwoju psychicznego, fizycznego i społecznego. Im silniejsza represyjność reakcji karnej, tym większe ryzyko utraty indywidualnego i wychowawczego charakteru oddziaływań i postępowania wobec nieletniego, a co za tym idzie, większa szansa na stanie się narzędziem zaspokajania jedynie społecznego poczucia sprawiedliwości i potrzeby odwetu.

8. Kryteria wyboru środków reakcji i oceny ich skuteczności

³⁸ I. Klonowska, M. Walancik, *Nieletni - młodzi przestępcy czy zagubione dzieci? Sytuacja prawna w Polsce w świetle obowiązujących unormowań*, „Journal of Modern Science” 2024, nr 58(4), s. 56–72.

³⁹ M. Pawełczyk, *Etiologia kryminalna...*, *op. cit.*

⁴⁰ A. Grześkowiak, *Odpowiedzialność karna...*, *op. cit.*, s. 148

⁴¹ K. Nowakowska, P. Kuśka, P. Oleksiński, G. Waleczek, *Procedury postępowania w sprawach nieletnich w świetle nowych przepisów prawnych. Materiały dydaktyczne nr 103 Szkoły Policji w Katowicach*, Katowice 2023; B. Trokowska-Stempnik, *op. cit.*; I. Klonowska, M. Walancik, *Nieletni - młodzi...*, *op. cit.*

⁴² M. Staniaszek, *Model wymiaru...*, *op. cit.*, s. 238.

⁴³ R. Szczepanik, A. Jaros, M. Staniaszek, *Sąd nad...*, *op. cit.*, s. 39.

Dobór najważniejszych w danej sprawie środków reakcji to etap niezwykle istotny, przesądzający o dalszym przebiegu postępowania i jego efektach. Rozważania na ten temat nie powinny ograniczać się jedynie do wskazywania preferencji organów stosujących prawo w zakresie selekcji rozwiązań. Wybór mechanizmów charakterystycznych dla danego paradygmatu nie może opierać się wyłącznie na kryterium ich doraźnej efektywności. Konieczne jest również uwzględnienie ich potencjalnego, długofalowego wpływu na rozwój i funkcjonowanie nieletniego. W szczególności należy brać pod uwagę zarówno czynniki indywidualne (osobowościowe, rozwojowe), sytuacyjne oraz środowiskowe, często niezależne od jednostki. Istotna jest także specyfika samego systemu, który poprzez przyjmowane rozwiązania może nie tylko wspierać proces resocjalizacji, lecz także - w określonych warunkach - również przyczyniać się do pogłębiania trudności adaptacyjnych i społecznej stygmatyzacji nieletniego.

9. Normatywne i rozwojowe podstawy odpowiedzialności

Kolejnym istotnym problemem, który uwidacznia się w analizie możliwości pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności oraz wymiaru kary, jest kwestia granicy wieku tej odpowiedzialności oraz stopnia dojrzałości psychicznej nieletnich sprawców.

Wspomniany już art. 10 §2a kk stanowi przykład przepisu polskiego ustawodawstwa, którego treść odnosi się zarówno do wieku sprawcy, jak i do katalogu czynów objętych jego zakresem. Jego konstrukcja oraz sposób ujęcia problemu odpowiedzialności nieletnich mają w dużej mierze charakter dosyć kazuistyczny (co podkreślał również Sąd Najwyższy), zwłaszcza w zestawieniu z okolicznościami zabójstwa dokonanego przez 14-letniego Kacpra w 2021 r. oraz późniejszą nowelizacją kodeksu karnego⁴⁴.

Przyjęcie sztywnych progów wiekowych pełni funkcję systemową i porządkującą, nie zawsze jednak odpowiada indywidualnym uwarunkowaniom oraz rzeczywistemu poziomowi rozwoju jednostki. Pomimo wymogu uwzględnienia określonych przesłanek oraz dyrektyw wymiaru kary, mogą występować sytuacje, w których osoby znajdujące się na zbliżonym etapie rozwoju ponoszą istotnie odmienne konsekwencje prawne wyłącznie ze względu na wiek. Dodatkowo efekt ten może być wzmacniany przez wąski i specyficzny zakres przedziału wiekowego oraz katalogu czynów.

Na sytuację i sposób funkcjonowania nieletniego oddziałuje szereg czynników, z których każdy - w „sprzyjających” okolicznościach - może istotnie wpływać na jego zachowanie, sposoby regulowania napięcia, zdolność do nawiązywania i podtrzymywania relacji, a także ryzyko popełniania czynów zabronionych.

Zgodnie z art. 1 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, jej przepisy znajdują zastosowanie w trzech głównych obszarach. Obejmują postępowania dotyczące demoralizacji wobec osób, które ukończyły 10 lat, lecz nie osiągnęły pełnoletności. Regulując sprawy o czyny karalne w odniesieniu do osób, które dopuściły się ich po ukończeniu 13., a przed ukończeniem 17. roku życia. Dotyczą także wykonywania środków wychowawczych, leczniczych lub poprawczych wobec osób, wobec których je orzeczono, przy czym co do zasady mogą być one

⁴⁴ Opinia Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej do projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, dostępna na oficjalnej stronie Rządowego Centrum Legislacji: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12351306/katalog/12815618#12815618>.

stosowane nie dłużej niż do ukończenia 21 lat, o ile ustawa nie stanowi inaczej. Ustawa definiuje pojęcie „nieletnich” jako osoby należące do wskazanych wyżej kategorii⁴⁵.

Okres obejmujący pierwsze dwie dekady życia, kiedy jednostka określana jest mianem „nieletniego”, to czas intensywnych przemian rozwojowych, których przebieg pozostaje w dużej mierze nieprzewidywalny. Doświadczenia życiowe, internalizowane wzorce i wartości, w połączeniu z uwarunkowaniami genetycznymi i czynnikami sytuacyjnymi, w istotny sposób wpływają i determinują rozwój jednostki oraz kierunek jej dalszych wyborów i zachowań.

10. Społeczny obraz odpowiedzialności nieletnich

Nie bez znaczenia pozostaje również dylemat związany z postrzeganiem odpowiedzialności nieletnich w świadomości społecznej. Jak wskazano wcześniej, uproszczony obraz „bezkarności” młodych sprawców może prowadzić do postulatów dotyczących zaostrzenia przepisów, niezależnie od ich dotychczasowej skuteczności. Dylemat ten uwidacznia problem i skłania do rozważań nad tym, w jakim stopniu prawo powinno odpowiadać na społeczne poczucie sprawiedliwości, a w jakim opierać się przede wszystkim na wiedzy ekspertów oraz przewidywanych, długofalowych efektach stosowanych rozwiązań.

Rozważania te nie ograniczają się wyłącznie do odpowiedzialności nieletnich za czyny zabronione. Reakcje na wszelką aktywność ludzką szkodliwą społecznie w stopniu większym niż znikomy lub naruszającą przyjęte normy wywołują postulaty sprawiedliwości i kształtują granice akceptowanych zachowań w oparciu o obowiązujący system wartości.

Choć tego typu rozważania nie prowadzą zazwyczaj do jednoznacznych rozstrzygnięć, pozostają przedmiotem stałej debaty, zarówno w doktrynie prawa, jak i dyskursie publicznym⁴⁶. Problematyka odpowiedzialności nieletnich jest niezwykle złożona, a zachowanie równowagi między różnymi, często sprzecznymi wartościami i celami systemu prawnego pozostaje wyzwaniem kluczowym.

11. Współczesne wyzwania systemu odpowiedzialności nieletnich

Te trudności i wątpliwości przekładają się bezpośrednio na codzienne funkcjonowanie organów wymiaru sprawiedliwości oraz praktykę stosowania prawa. Abstrakcyjne dylematy stają się w ten sposób realnym sprawdzianem dla systemu prawnego w obecnej formie. Współczesny model odpowiedzialności nieletnich w Polsce stoi więc wobec szeregu wyzwań, wynikających zarówno ze zmian społecznych, jak i dynamicznego rozwoju technologicznego oraz rosnących oczekiwań wobec systemu prawnego.

Do często podnoszonych problemów należy wzrost punitwności społecznej, przejawiający się w postulatach zaostrzenia reakcji wobec nieletnich sprawców⁴⁷. Na jej rosnącą popularność w opinii publicznej wpływają m.in. przekaz medialny oraz nagłaśnianie

⁴⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 163).

⁴⁶ Dowodem na taki stan rzeczy jest chociażby bogaty katalog opracowań, artykułów i komentarzy dotyczących tematyki.

⁴⁷ J. Klimczak, *Punitwność polskiego społeczeństwa, cecha zmienna czy stała?*, prelekcja na XVIII Zjeździe Socjologicznym w Warszawie, 2022 r., zob.: <https://zjazdpts.pl/referaty/punitwnosc-polskiego-spoleczenstwa-cecha-zmienna-czy-stala/> (dostęp: 9.04.2026 r.).

przypadki szczególnie brutalnych przestępstw, które - choć jednostkowe - kształtują ogólne poczucie bezpieczeństwa bądź jego braku. W efekcie ustawodawca nierzadko znajduje się pod presją podejmowania działań o charakterze represyjnym, co nie zawsze pozostaje w zgodzie z długofalowymi celami resocjalizacji i paradygmatami leżącymi u podstaw systemów reakcji na przestępczość nieletnich.

Wyzwaniem, nie tylko w przypadku czynów karalnych nieletnich, jest rozwój nowych form przestępczości, szczególnie w przestrzeni cyfrowej. Coraz częściej młodzi ludzie uczestniczą w cyberprzemocy, internetowym stalkingu czy rozpowszechnianiu treści szkodliwych, które nie zawsze mieszczą się w tradycyjnych kategoriach czynów zabronionych lub wymagają ich reinterpretacji. Powoduje to konieczność dostosowania instrumentów prawnych do zmieniającej się rzeczywistości oraz rodzi pytania o skuteczność dotychczasowych środków wychowawczych w nowych warunkach funkcjonowania nieletnich. W celu wykrywania i zwalczania cyberprzestępczości powoływane są wyspecjalizowane komórki, takie jak Centralne Biuro Zwalczania Cyberprzestępczości (CBZC), które wspiera także inne, działające na mniejszą skalę, struktury Policji⁴⁸.

Nowe zagrożenia, wraz z innymi wyzwaniami, uwiadcniają ograniczenia tradycyjnych mechanizmów i instytucji prawnych. Zmuszają one ustawodawcę i wymiar sprawiedliwości do ponownego zastanowienia się nad adekwatnością stosowanych środków reakcji. Dostosowywanie narzędzi nie jest jednak wystarczające - wymaga uwzględnienia licznych zmiennych oraz oceny efektywności poszczególnych instytucji i realizacji przez nie powierzonych zadań w obliczu dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości.

12. Zakończenie

Odpowiedzialność nieletnich w polskim systemie prawnym pozostaje zagadnieniem niezwykle złożonym i pełnym napięć. Wprowadzenie art. 10 § 2a kk, umożliwiającego sądenie osób, które ukończyły 14 lat, a nie ukończyły 15 w chwili popełnienia czynu jak dorosłych w przypadku najcięższych przestępstw, stanowi przykład regulacji wrażliwej na społeczne poczucie zagrożenia. Nie sposób definitywnie ocenić, czy surowsza odpowiedzialność faktycznie zwiększa bezpieczeństwo społeczne i zmniejsza ryzyko recydywy. Może ona prowadzić jedynie do priorytetyzacji retributywnych funkcji kary kosztem jej funkcji wychowawczych. Regulacja niesie także ryzyko naruszenia zasady proporcjonalności, zastąpienia resocjalizacji represją i stygmatyzacji nieletnich sprawców.

Ponadto podporządkowywanie regulacji prawa karnego doraźnym emocjom społecznym oraz jednostkowym, medialnym tragediom jest szczególnie niebezpiecznym zjawiskiem. Chociaż brutalne czyny popełniane przez nieletnich słusznie wywołują społeczne oburzenie i wymagają adekwatnej reakcji ze strony aparatu państwowego, system prawny nie może być konstruowany w oparciu o nastroje społeczne, jako reakcja na strach, gniew czy potrzebę odwetu. Napędzanie procesu prawotwórczego moralną paniką w dłuższej perspektywie owocuje osłabieniem gwarancji ochronnych przysługujących nieletnim, przesunięciem granic odpowiedzialności karnej, a w długofalowej perspektywie także zjawiskiem inflacji prawa.

⁴⁸ M. Tomczak, *Zwalczanie cyberprzestępczości przez polską Policję*, „Kwartalnik Policyjny” 2024, nr 2.

Motywacje ustawodawcy powinny koncentrować się na zachowaniu równowagi między ochroną interesu publicznego a poszanowaniem praw nieletnich oraz zasadą dobra dziecka wynikającą z konstytucji. Stosowanie represyjnych środków wobec nieletnich powinno być ograniczone wyłącznie do sytuacji wyjątkowych, z jednoczesnym wzmocnieniem i szczególnym baczeniem na gwarancje procesowe chroniące ich prawa.

W istocie spór dotyczący odpowiedzialności nieletnich, jej charakteru oraz granic nie dotyczy wyłącznie wieku sprawców czy wysokości sankcji. Otwiera pole do szerszych dyskusji dotyczących charakteru, modelu reakcji karnej oraz filozofii prawa karnego w systemie krajowym. Odpowiedzialność nieletnich jest zawarta w szerszej definicji odpowiedzialności za czyny zabronione. Zmiany zachodzące w przepisach regulujących odpowiedzialność nieletnich są więc w pewnym stopniu odzwierciedleniem zmian i tendencji uwidaczniających się w innych dziedzinach prawa i instytucjach, które nimi operują. Od odpowiedzi na pytania dotyczące faktycznych celów, jakie realizować mają poszczególne posunięcia ustawodawcy oraz organów stosujących prawo, zależy nie tylko przyszłość nieletnich sprawców, ale również kierunek rozwoju całego systemu.

Niezmienne wskazane jest rozwijanie i doskonalenie instrumentów wychowawczych oraz resocjalizacyjnych z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb nieletniego oraz jego środowiska. W procesie podejmowania decyzji o odpowiedzialności i doborze środków reakcji istotnie zwiększona powinna zostać rola opiniowania specjalistycznego (psychologicznego, pedagogicznego czy socjologicznego), co pozwoli na uwzględnienie rzeczywistego poziomu rozwoju jednostki. Konieczne jest także prowadzenie polityki karnej, która opiera się na rzetelnych danych empirycznych, a nie jednostkowych, jaskrawych przypadkach przestępczości, co pozwoli także na ograniczenie wpływu populizmu penalnego na system prawny.

Poważne czyny przestępne z rąk osób nieletnich (np. z art. 148 kk) stanowią bardzo mały odsetek wszystkich czynów zabronionych odnotowywanych w Polsce, co pozwala żywić nadzieję, że regulacja z art. 10 § 2a kk pozostanie jedynie skrajną demonstracją kompetencji prawotwórczych a nie stanie się stałym schematem postępowania w sprawach nieletnich.

Choć jest to zadanie niezwykle skomplikowane, skuteczna realizacja postulatów mogłaby wzmocnić równowagę między ochroną interesu publicznego a prawami i sytuacją nieletnich sprawców. Wsparcie rozwoju, reintegracji i resocjalizacji nieletnich, połączone z dbałością o bezpieczeństwo społeczne, stanowi warunek budowania państwa sprawiedliwego, odpornego na skrajne naciski społeczne i tworzącego realną możliwość powrotu sprawców do społeczeństwa jako w pełni funkcjonujących jednostek.

Bibliografia

Akty prawne:

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 35, z 1982 r. poz. 228).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 163).

Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2600 z późn. zm.).

Literatura:

Chylińska K., Kękuś M., Dudek I., Szpitalak M., *Nieletni jako sprawca czynu zabronionego – determinanty niedostosowania społecznego*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2019, nr 4(254).

Cohen S., *Folk Devils and Moral Panics*, Routledge 2011.

Gerbner G., Gross L., Morgan M., Signorielli N., *The „Mainstreaming” of America: Violence Profile No. 11*, „Journal of Communication” 1980, t. 30, nr 3.

Grześkowiak A., *Odpowiedzialność karna nieletniego na podstawie Kodeksu karnego*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 2024, t. XIX, 21(1).

Jurczyk M., *Odpowiedzialność sądowa oraz tło motywacyjne nieakceptowanych społecznie zachowań młodzieży*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2021, t. 605 nr 10.

Jurgielewicz-Delegacz E., *Ewolucja odpowiedzialności nieletnich na przestrzeni lat*, „Studia Prawnoustrojowe” 2019, nr 44.

Kahneman D., Slovic P., Tversky A., *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*, Cambridge 1982.

Klonowska I., Walancik M., *Nieletni - młodzi przestępcy czy zagubione dzieci? Sytuacja prawna w Polsce w świetle obowiązujących unormowań*, „Journal of Modern Science” 2024, t. 58(4).

Konarska-Wrzosek V., *Zaostrzenie prawa wobec sprawców nieletnich w dobie spadku przestępczości [w:] Pro dignitate legis et maiestate iustitiae. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin profesora Witolda Kuleszy*, red. A. Liszewska, J. Kulesza, Łódź 2020.

Mucha E., *Reforma prawa dotyczącego nieletnich - ujęcie retrospektywne i współczesne*, „Probacja” 2024, nr 3.

Nowakowska K., Kuśka P., Oleksiński P., Waleczek G., *Procedury postępowania w sprawach nieletnich w świetle nowych przepisów prawnych. Materiały dydaktyczne nr 103 Szkoły Policji w Katowicach*, Katowice 2023.

Pawełczyk M., *Etiologia kryminalna przestępczości nieletnich. Przegląd teorii kryminologicznych [w:] Prawo publiczne i prawo karne w XXI wieku: wybrane zagadnienia*, red. Ł.B. Pilarz, Lublin 2019.

Pawluczuk-Bućko P., *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich – kilka uwag o kierunku zmian legislacyjnych*, *Studia Prawnoustrojowe* 2022, t. 58.

Staniaszek M., *Model wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich w Polsce [w] Rozwój i wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji*, red. D. Müller, A. Sobczak, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2013.

Szczepanik R., Jaros A., Staniaszek M., *Sąd nad demoralizacją nieletnich. Konteksty wychowawcze*, Łódź 2018.

Tomczak M., *Zwalczanie cyberprzestępczości przez polską Policję*, „Kwartalnik Policyjny” 2024, nr 2.

Trokowska-Stempnik B., *Empatia w sądzie dla nieletnich. Rola sędziego w postępowaniu wobec nieletniego w kontekście koncepcji Rosenberga*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria. Badania. Praktyka” 2025, t. 24, nr 2.

Zabłocka M., *Rzymskie wzory dobrej legislacji*, „Palestra” 2024, nr 1.

Inne źródła:

<https://www.gdansk.pl/wiadomosci/Do-szkol-wchodzi-tzw-ustawa-Kamilka-Gdansk-o-co-chodzi-prawnik-i-pedagog-tlumacza,a,269859> (dostęp: 9.04.2026 r.).

<https://zjazdpts.pl/referaty/punitywnosc-polskiego-spoleczenstwa-cecha-zmienna-czy-stala/> (dostęp: 9.04.2026 r.).

<https://www.pap.pl/aktualnosci/news,1029576,zabojstwo-ciezarnej-patrycji-z-bytomia-15-latatek-trafi-do-zakladu> (dostęp: 9.04. 2026 r.)

<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,29.html> (dostęp: 9.04.2026 r.).

<https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12351306/katalog/12815618#12815618>

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/stereotyp.html> (dostęp: 9.04.2026 r.).

<https://samorzad.pap.pl/kategoria/prawo/ustawa-kamilka-opublikowano-tekst-jednolity-dokument> (dostęp: 9.04.2026 r.)

<https://www.se.pl/slask/14-letni-kacper-zabil-ciezarna-13-latke-patrycja-nosila-pod-sercem-jego-dziecko-nienarodzony-kubus-aa-u3Lu-gGzU-UiAr.html> (dostęp: 9.04.2026 r.)